

KORXONALAR VA BANKLAR O'RTASIDAGI SAMARALI HAMKORLIK TIZIMI MILLIY IQTISODIYOTNING BARQAROR RIVOJLANISHINING ASOSI

Hojiqurbonov Qobiljon Turdaliyevich

Farg'ona soliq texnikumi o'qituvchisi,

Komilov Karimjon

Farg'ona soliq texnikumi o'quvchisi

Bugungi kunda bank sektori turli xilma-xil institutlar bilan o'zaro munosabatlarini tashkil etish etadi va buning uchun turli xil modellardan foydalanadi. Korxonalar va banklar o'rtasidagi samarali hamkorlik tizimi milliy iqtisodiyotning asosi hisoblanadi, zero ushbu o'zaro munosabatlar moliya bozori rivojlanish darajasi, banklarni tartibga solishning huquqiy bazasi, infratuzilma korxonalarining samarali faoliyati tashki etilishini o'z ichiga oladi. Ushu tizimlarning har biri har bir iqtisodiy kompleksning ajralmas qismidir. Shu munosabat har bir davlat korxonalar va banklar o'rtasidagi samarali hamkorlik tizimi tashkil etishga harakat etishadi.

Yurtimizda ham bank sektorini rivojlanishi orqali iqtisodiyotimizni rivojlanishda qaratilgan keng islohotlar amalga oshirilib kelmoqda, prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2023 yil 20-noyabr kuni bank tizimida transformatsiya va xususiylashtirish jarayonlari muhokamasi bo'yicha yig'ilishda ta'kidlaganidek “Bank sohani isloh qilish bo'yicha amalga oshirilgan ishlar natijasida so'nggi uch yilda banklar kapitali 1,8 baravarga, yillik kredit ajratish hajmi 2 baravarga ko'paydi. 4 ta bank ilk bor “yevrobond” chiqarib, xalqaro kapital bozorlaridan 1 milliard dollar resurs olib keldi. Ipoteka-bankka strategik xorijiy investor jalb qilindi. 13 ta yangi xususiy bank tashkil etildi, Vengriya, Qozog'iston va Gruziyaning nufuzli banklari yurtimizda faoliyat boshladi. Onlayn bank xizmatlari hajmi 2,7 barobarga oshdi” [1].

Zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismi sifatida bank sektori o'zini namoyon etmoqda, u rivojlanishning muhim elementiga aylanmoqda. Hozirgi vaqtda korxonalar va banklar o'rtasidagi munosabatlar o'zaro manfaatlarni hisobga olgan holda qurilmoqda va ikkala tomonga ham foyda keltirishi kerak. Ular korxonalariga hisob-kitob va pul xizmatlari, shuningdek bozor iqtisodiyotiga xos bo'lgan yangi xizmatlarning paydo bo'lishi bilan bog'liq [2].

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki banklar yirik muassasalar kreditlashga nisbatan kichik va o'rta biznes vakillarini moliyalashtirishga moyildirlar. Buning sababi kichik va o'rta biznes bozorlarning tez o'zgaruvchanligiga moslashuvchan, shuningdek ular katta kreditlar, kapital, investitsiyalar talab etmaydi, ijtimoiy sohada esa katta miqdordagi ish o'rinlarini yaratish imkoniyatini taqdim etadi.

Yuqoridagilarga asoslangan holda shuni aytish mumkinki, banklar tomonidan taqdim etilayotgan birgina xizmat ketdilar ajratish tizimi, butun iqtisodiyotga yangi o'sish turtkisini beradi, shu o'rinda yurtimiz pul-kredit siyosati regulyatori O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki 2024-yilda

iqtisodiyotga kredit qo'yilmalarining yillik o'rtacha 18-20 foiz atrofida o'sib borishi va kreditlarning YaIMga nisbati 48,4 foizgacha yetishi prognoz qilinmoqda. Kreditlar o'sishi asosan uning milliy valyutadagi qismi evaziga bo'lishi kutilayotgan bo'lib, bunda chakana kreditlar asosiy drayverlardan bo'ladi. Xususan, aholi kreditlarining YaIMga nisbati 20 foizgacha (2023-yil yakunida 13,9 foiz), milliy valyutadagi kreditlarning YaIMga nisbati 32 foizgacha (26,3 foiz) oshishi prognoz qilinmoqda [3].

Barchamizga ma'lumki, har bir davlatning jahon hamjamiyatidagi o'rni va obro'si uning iqtisodiy va siyosiy qudratiga bevosita bog'liqdir. Mamlakatning rivojlanishi, uning rivojlanishi, butun dunyo bo'ylab o'z so'zlari va qarashlariga ega bo'lishi ham ushbu davlatning ham, iqtisodiy qudratining ham ma'naviy qudrati bilan chambarchas bog'liqdir. Va mamlakat iqtisodiyotidagi asosiy bo'g'in uning bank-moliya tizimidir. Banklarning mohiyati va funksiyalari, shuningdek ular amalga oshiradigan operatsiyalar va ular ko'rsatadigan xizmatlar ularning iqtisodiyotdagi rolini belgilaydi.

Shu sababli, banklar qaysi mulkchilik yoki ixtisoslashuv shaklida shakllanishidan qat'i nazar, ular iqtisodiyotda alohida va yetakchi ahamiyatga ega. Albatta, banklar iqtisodiyotdagi ahamiyati juda ko'p qirrali bo'lib tabiiydir, bizningcha ularni asosiylari quyidagilar:

1. Iqtisodiyotdagi vaqtincha bo'sh pul mablag'ni samarali foydalanish imkoniyatini yaratish;

2. Moliyaviy resurslarga ehtiyoj bo'lgan xo'jalik yurituvchi subyektlar va aholini qaytarish sharni bilan moliyalashtirish;

3. Milliy valyutaning chiqarilishini tashkil qiladi va uning barqarorligini ta'minlash doirasida pul-kredit siyosatini olib boradi [3];

4. Muassasalar o'rtasida hisob-kitoblar va to'lovlarni amalga oshirish tizimi va vositachisi sifatida ishlash;

Banklarning iqtisodiyotdagi, jamiyatdagi rolining asosiy jihatlaridan biri bu vaqtincha bo'sh mablag'larni tejash asosida iqtisodiyotning tegishli tarmoqlariga qayta taqsimlashda namoyon bo'ladi.

Barchamiz bilamizki, jamiyatda faoliyat yuritayotgan xo'jalik yurituvchi subyektlarning asosiy maqsadi, albatta iqtisodiy foyda olishdir. Shu bilan birga, ishlab chiqarish jarayoni turli xil tarmoqlarda o'zgarib turishi sababli, ba'zi xo'jalik yurituvchi subyektlar ma'lum bir davrda ishlab chiqarish jarayonini rivojlantirish uchun qo'shimcha moliyaviy mablag'larga ehtiyoj sezadilar, ba'zilari esa, aksincha. Iqtisodiyot tarmoqlarida (qishloq xo'jaligi, qayta ishlash korxonalari, qurilish sanoati va boshqalar) ishlab chiqarish siklining xilma-xilligi sababli moliyaviy mablag'lar ishlab chiqarish jarayonidan vaqtincha chiqarib tashlanadi. Bu jarayonda, bir tomondan, bu iqtisodiyot tarmoqlari guruhida qo'shimcha moliyaviy resurslarga qo'shimcha ehtiyoj tug'diradi, iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida esa ishlab chiqarishdan mablag'larning og'ishi sodir bo'ladi.

Banklar o'z faoliyatining bir qismi sifatida mamlakatning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, shu munosabat bilan bank vaqti-vaqti bilan turdosh tarmoqlar va umuman iqtisodiyotga multiplikator ta'sir ko'rsatadi.

Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning ishlashi va rivojlanishi mexanizmi manfaatlar va maqsadlarning o‘zaro bog‘liqdir. O‘zaro ta‘sir jarayonida o‘zaro ta‘sir qiluvchi subyektlarning motivlari, maqsadlari, pozitsiyalari, ularning kuchlari va o‘zaro ta‘sir jarayoni ishtirokchilarining xatti-harakatlari algoritmini aniqlanadi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, o‘zaro ta‘sir tizimining mohiyati o‘zaro bog‘liq elementlarning munosabatlari o‘zgaradigan almashinuv jarayonidir.

Har qanday xo‘jalik yurituvchi subyektlar, xususan banklar va korxonalar, bank va real sektorlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarning rivojlanish nuqtalari bir xil ya‘ni ikkala tomoning ham foyda olishdir, lekin uning o‘zaro samarali hamkorlik tizimi va mexanizmsiz bunday natijaga erishib bo‘lmaydi.

Natijada, bank va real sektorlar o‘rtasidagi moliyaviy hamkorlik-bu qarama-qarshi tomonning imkoniyatlari va takliflarini hisobga olgan holda amalga oshiriladigan hamda umumiy maqsadlarga erishishga qaratilgan potensial, rejalashtirilgan, boshlangan real harakatlar majmuidir.

Moliyaviy hamkorlikning natijasi:

- xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini o‘zaro ta‘minlashga erishiladi;
- o‘zaro rivojlanishni ta‘minlash mumkin bo‘ladi;
- davlatning iqtisodiy rivojlanishiga erishiladi;
- ijtimoiy muhit yaxshilanadi, aholining daromadlari o‘sadi.

Banklar va korxonalar o‘rtasidagi moliyaviy hamkorlikning umumiy ijobiy natijasi (samarasi) bu faoliyat ko‘lamini kengaytirish, kapital to‘plashni tezlashtirish, ishlab chiqarishni texnik va texnologik yangilash hamda xizmatlar ko‘rsatish, ishlab chiqarishni ta‘minlash jarayonini tezlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Prezident Shavkat Mirziyoyev 20-noyabr kuni bank tizimida transformatsiya va xususiyashtirish jarayonlari muhokamasi bo‘yicha yig‘ilishi.
<https://president.uz/oz/lists/view/6875>
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Bank xizmatlari ommabopligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” gi Qarori, 23.03.2018 yildagi PQ-3620-son.
3. Кудбеев, Н.Т. (2022). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ПРЕДПРИЯТИИ С КОММЕРЧЕСКИМИ БАНКАМИ. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF MATHEMATICAL THEORY AND COMPUTER SCIENCES, 3(10), 87-93.

MOLIYA-BANK TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA MINTAQA IQTISODIY SALOHİYATINING AHAMIYATI

Jumabayev Adilbek Bazarbayevich
Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat
universiteti stajyor-o‘qituvchisi

Moliya-bank tizimini rivojlantirish maqsadida mavjud resurslardan foydalanishni baholash, tahlil qilish va rivojlanish zaxiralarini aniqlash asosiy masalalardan biri hisoblanadi. Iqtisodiy rivojlanishni ta‘minlash har bir hudud yoki iqtisodiy subyektlarning asosiy masalalardan biri bo‘lib, murakkab raqobat